

Концепції формування органів державної влади у політичній думці ОУН(м) 1940 – 1950-х років

Андрій Рибак,

викладач кафедри політології

Національного університету „Острозька академія”

У статті проаналізовано офіційні та неофіційні документи Організації українських націоналістів (А. Мельника) стосовно планів формування і діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Автор звертає увагу на проекти нормативних актів майбутньої держави – „Комісії державного планування”, програми ОУН різних років, концепції окремих авторів - членів ОУН. Застосовується хронологічний принцип викладу матеріалу, що дає змогу простежити еволюцію поглядів діячів ОУН(м) на проблему державної влади.

Значний вклад у вироблення концепції функціонування державного механізму Української Самостійної Соборної Держави внесли представники ОУН під керівництвом А. Мельника. Після розколу ОУН 1940 року в рядах мельниківців залишилася переважна більшість теоретиків та ідеологів українського націоналізму. Відтак концепціям організації владного апарату держави діячі ОУН(м) приділяли більшу увагу, аніж бандерівці, які зосереджувалися переважно на питаннях революційної стратегії і тактики боротьби за незалежність.

Державотворчі ідеї оунівців і досі лишаються малодослідженими. Тим часом їх теоретичні напрацювання та неординарні замисли цілком можуть бути використані на сучасному етапі розбудови держави.

Праця, яка б безпосередньо висвітлювала зазначену проблему, нам не відома. Проте досить помітний вклад у висвітлення теоретичної спадщини оунівців вніс С. Таран. Йому, зокрема, належать праці, присвячені аналізу державотворчих концепцій О. Бойдуника і М. Сціборського. Над теоретичним доробком останнього працював також Б. Червак. Значну увагу на ідеологічні аспекти й програмові пошуки діячів

**Концепції формування органів державної влади
у політичній думці ОУН(м) 1940 - 1950-х років**

Андрій Рибак

ОУН звертали також К. Бондаренко та Г. Касьянов. Загалом позитивно оцінюючи напрацювання цих авторів, все ж слід сказати, що комплексного дослідження концепції формування державної влади в політичній думці ОУН(м) немає.

Програма ще формально єдиної ОУН, ухвалена на II Великому Зборі 1939 року, виокремлювала три етапи державного будівництва – „національне визволення, державне скріплення і подальша розбудова” і декларувала, що на перших двох лише „диктатура Вождя Нації здатна забезпечити державі внутрішню силу та стійкість перед ворогами” [9, с. 29 - 30].

На третьому етапі основні важелі впливу в державі теж залишалися в руках голови держави („Вождя Нації”), який мав обиратися всенародним голосуванням. Він повинен був уособлювати суверенність і єдність народу, очолювати збройні сили та здійснювати управління державою через призначені ним органи виконавчої влади. Законодавча влада, за програмою, утворювалася на основі представництва суспільних верств, об’єднаних у професійно-станових організаціях.

Проголошувалася незалежність судів, заборона політичних партій. Єдиною формою політичної організації населення держави мала бути ОУН, яка б взяла на себе відповідальність за „національне виховання та організацію суспільного життя” [9, с. 29 - 30].

Отже, з довоєнної програми ОУН випливає, що майбутня українська держава планувалася президентською республікою (оскільки до обрання органів влади залучалось населення) з сильною владою її голови та тоталітарним однопартійним режимом [2, с. 58].

1940 та в першій половині 1941 року в Празі О. Ольжич згуртував групу вчених, „які хоч не завжди належали до лав Організації, творили нові набутки, конкретизуючи, засади українського націоналізму в різних ділянках духового життя”. Це була „Комісія Державного Планування”, завданням якої було підготувати низку ґрунтовних, науково аргументованих проектів перебудови економічно-господарського, культурного та адміністративного життя України на випадок утворення самостійної держави. В працях діячів Комісії помітний фаховий підхід до кожної ділянки життя, поєднаний не лише з урахуванням геополітичних особливостей, але й традицій суспільного життя населення України [8, с. 53 - 54].

Одним з документів, що, очевидно, теж розроблявся в пакеті інших конституційних проектів, які б регулювали громадське життя у майбутній державі, був „Нарис проекту основних законів (конституції) Української Держави” М. Сціборського. За змістом він відповідав усім вимогам конституційних актів найвищого рівня і містив норми, починаючи з встановлення атрибутів держави і завершуючи принципами правового

статусу іноземців.

Помітне місце серед статей „Конституції” посідає блок питань, присвячений голові держави. Таким мав право бути громадянин „українського походження”, який володіє цивільними і політичними правами, досягнув 35 років. Голову Держави мав обирати Великий Збір Нації у складі Державного Союму та Верховної Ради Національної Праці, причому [13, с. 8 - 9].

До повноважень Голови Держави мали входити: нагляд за конституційністю діяльності законодавчих, виконавчих, судових установ; право скликання та розпуску палат парламенту; призначення та звільнення членів уряду, безпосереднє керівництво роботою уряду, а також вищих державних чиновників; затвердження вищих посадовців Української Церкви; право приймати вірчі грамоти іноземних дипломатів; ратифікація договорів з іншими державами; оголошення війни і миру; право помилування та амністії; право законодавчої ініціативи; затвердження ухвал парламенту, які лише після цього стають законами; видання своїх нормативних актів – декретів [13, с. 10 - 14]. Голова Держави уповноважений затверджувати (за поданням Державного Секретаря юстиції) суддів, призначати та звільняти керівника держказначейства, а також голів місцевих органів виконавчої влади [13, с. 17 -20].

Таким чином, обсяг повноважень Голови дозволяє зробити висновок про його фактично необмежену владу. Обрання на невстановлений час, вся повнота виконавчої влади, вплив на формування судової влади, право розпуску парламенту, безапеляційного вето, надання дозволу на арешт парламентарів, контроль за виконанням бюджету, зосередження військової влади надає йому статусу диктатора, обмежити чи припинити владу якого конституційними методами неможливо. Про це також свідчать статті „Конституції”, які регламентують процес формування та діяльності уряду і парламенту.

Законодавчою установою є Державний Сойм. До його складу входять представники всіх суспільних верств (станів). Процедура виборів послів до Союму є дворівневою. На першому етапі формуються виборчі комісії з делегатів станів, органів місцевого самоврядування, культурних та інших установ. Вони формують реєстр кандидатів у послы до Союму та виносять його на загальні, прями, рівні вибори громадян округу. Обраними вважаються кандидати (відповідно до квот), які отримали найбільшу кількість голосів. Детальніше цей процес повинен був регулюватися законом про вибори. Послом міг бути громадянин України, наділений правоздатністю та дієздатністю, який досягнув 25 років. Активним виборче право наступало з 21-го року. Послів обирали на 3 роки, вони були наділені правом особистої недоторканності [13, с. 11 - 12].

Структура парламенту за „Конституцією” подібна до сучасних структур; депутатський корпус поза пленарними засіданнями працював

у комісіях і комітетах [13, с. 13].

Аналіз повноважень парламенту дозволяє зробити висновок, що він був позбавлений реальних важелів впливу на виконавчу та судову владу і був фактично маріонеткою в руках Голови Держави та „демократичним фасадом” тоталітарної системи.

Ще однією вищою представницькою установою, передбаченою в „Конституції” М. Сціборського, була Верховна Рада Національної Праці. Вона мала складатися з Мужів Довір'я центральних професійно-станових установ, які репрезентують окремі професії. Її завдання - координація діяльності станових організацій. Право скликання та розпуску Ради належить Голові Держави [13, с. 19]. Знайти подібну інституцію в сучасних політико-правових системах та ще й з такими широкими повноваженнями складно.

Ряд статей „Конституції” регламентували роботу органів судочинства. Вищим органом в системі судової влади мав бути Найвищий Адміністративний Суд. Його повноваження близькі до теперішнього Конституційного Суду України [13, с. 16].

На випадок спору між судовими та адміністративними установами конституція передбачала утворення Найвищого Касаційного Суду. Розгляд судових справ мав бути відкритим. Судді призначалися довічно та складали присягу. Діяльність усіх судів мала детальніше регламентуватися додатковими законами. Отже, за своєю структурою система судочинства, запропонована М. Сціборським, є подібною до сучасних і могла б претендувати на неупередженість та об'єктивність прийняття рішень, якби не момент повного контролю за останньою з боку Голови Держави.

„Конституція” давала можливість створення органів місцевого самоврядування на чолі з Краєвими Радами, але їх мали очолювати особи, призначені Головою Держави [13, с. 20]. Отже, місцеве самоврядування було позбавлене самостійності і теж перебувало в залежності від „вождя”.

Аналіз статей проекту конституції, присвячених правам громадян, дозволяє зробити висновок про їх в цілому демократичний характер. Залишається, проте, незрозумілим: яким чином могли реалізовуватися права та свободи громадян у напівтоталітарній державній системі? Ми погоджуємося з думкою С. Тарана, що форму державного правління, запроповану М. Сціборським, навряд чи можна охарактеризувати як „республіканську”. За своїм змістом вона скоріше наближалася до „конституційної монархії”. Причому конституція не накладала суттєвих обмежень на повноваження Голови Держави, відкидала партійно-парламентарну організацію, місце партій у державних органах мали посідати синдикальні організації [15, с. 115].

Одним з документів, розроблених „Комісією державного планування”, який дозволяє детальніше проаналізувати зміст і форму майбутньої

держави, були „Замітки до питання про адміністративний устрій в національній Україні”. Його автори відзначали: система адміністративного управління може бути „бюрократичною”, коли місцеві органи призначаються центральною владою; демократичною, коли їх обирає населення; змішаною, коли адміністративні функції виконують органи, призначені центральною владою, але за участі виборних органів та затверджених центральною владою. Саме останньому варіанту теоретики віддавали перевагу.

Оунівська теорія влади на місцевому рівні не передбачала абсолютно незалежних органів місцевого самоврядування. Як „Конституція” М. Сціборського, так і „Замітки...” регламентували затвердження керівництва органів самоврядування представником державної влади на місцях. Але у цьому ж документі йдеться, що остаточно питання адміністративного устрою має вирішувати населення певної місцевості. Автори зазначали, що, відповідно до особливостей регіонів, центральна влада видаватиме окремі нормативні акти, які регулюватимуть усі сфери життя [7, с. 24 - 25].

Таким чином, незважаючи на жорстку централізацію влади, політика щодо окремих територій планувалася досить гнучкою у відповідності до їх господарських, культурних потреб та особливостей. На нашу думку, такі заходи повинні були не поглиблювати відмінності, а передусім уніфікувати життя регіонів, стерти різницю між ними, створену історією.

Серед документів Комісії, які повинні були окреслити загальні принципи державного життя, привертає увагу концепція діяльності уряду („Міністерства та їх компетенція”). Автори документа вважали, що у повноваженнях окремих міністерств потрібно розрізняти дві групи: загальні та спеціальні. До загальних належать функції, які має кожне міністерство. А саме: а) внутрішня організація, призначення на посади, систематизовані та допоміжні питання, особисті, пенсійні та дисциплінарні проблеми, господарські (внутрішні) справи; б) підготовка проектів законів, розпоряджень, а також інструкцій з усіх питань діяльності установи; співпраця в потрібних випадках поодиноких міністерств; в) статистика діяльності кожного окремого міністерства; г) дозвіл на видання тих чи інших публічних видань підлеглими органами.

Такі напрями діяльності передбачалися для усіх структур уряду. Окремо Комісія розробила детальні інструкції діяльності кожного міністерства, тобто „спеціальну компетенцію” [6, с. 27]. Проаналізувавши їх, доходимо висновку про усвідомлення оунівцями „подвійної природи” уряду: з одного боку, міністерства є політичними структурами, а з іншого – повинні виконувати управлінські функції щодо ефективного ведення діяльності у певній сфері життя держави.

Загалом вивчення документів, розроблених Комісією державного

**Концепції формування органів державної влади
у політичній думці ОУН(м) 1940 - 1950-х років**

Андрій Рибак

планування, наштотує на висновки, що в цілому це повноцінний збірник першочергових конституційних актів та детальних інструкцій на їх виконання. Отже, можемо стверджувати, що ОУН була державницьким рухом, який поставив за мету не лише здобути незалежність, а й наповнити її своїм змістом. Причому мельниківці намагалися застосовувати фаховий підхід до вироблення планів на майбутнє та враховувати як здобутки світової практики, так і особливості українського суспільства.

1944 року політико-правова думка ОУН(м) підготувала ще один проект конституції – „Основи української державності”. Він розроблявся за кордоном групою діячів і враховував нові тенденції, які виникли під час війни. Хоча від часу написання „Конституції” М. Сціборського минуло лише чотири роки, але різниця між двома проектами суттєва.

Документ навряд чи можна назвати підсумком та відображенням поглядів усього середовища ОУН(м), результатом загального обговорення, але основні принципи, ним окреслені, збігалися з програмою ОУН, прийнятою дещо пізніше на III Великому Зборі 1947 року. Слід зазначити, що проект конституції хоча досить детально змальовує функціонування владного механізму держави, але не вичерпує усіх питань, які потрібно врегулювати на рівні основного закону. Проте це жодною мірою не є закидом до авторів. Ми зважаємо як на умови написання та основну мету документа, так і на те, що основний закон завжди містить доповнення у вигляді багатьох конституційних законів, покликаних деталізувати норми конституції.

У руслі націоналістичних довоєнних поглядів укладачі проекту зазначали, що республіканська форма правління не є запорукою того, що влада не опиниться в руках узурпаторів чи диктатора („як то сталося в СРСР, у гітлерівській Німеччині та фашистській Італії”). В той же час існують монархії, в яких населення має максимум громадянських прав і свобод (Англія, Швеція, Данія). Вони були переконані, що не форма правління, а політичний режим визначає той чи інший обсяг громадянських прав і свобод [12, с. 126 - 127].

Принципово новою була думка, що „деспотизм і тиранія” суперечать традиціям українського народу, а тому в українській державі неможливий „самодержавний” голова на чолі її.

Однопартійний режим діячі ОУН(м) вважали можливим лише в період боротьби за українську державу та під час її становлення. Але відкидали його як постійну форму політичного режиму. Це був ще один принципово новий пункт. Проте ніде в конституції не сказано, яким чином інші партії можуть впливати на формування державної влади.

У проекті йшлося, що основний закон держави має бути обговорений і затверджений „всенародним таємним голосуванням” (плебісцитом). Питання про те, чи голова держави буде спадковим монархом, чи обраним

на певний термін президентом теж мав вирішувати плебісцит [12, с. 127].

Як бачимо, вирішення засадничих питань майбутньої держави мало здійснюватися у формі прямої демократії. Роль ОУН як „єдиної спрямовуючої сили” відкидалася. Інші статті проекту конституції теж відрізняються суттєвою демократичністю порівняно з попередніми набутками політичної думки ОУН.

Розглянемо основні аспекти формування та діяльності органів влади.

У проекті зазначалося, що законодавча влада в державі має належати Генеральній Раді (президії) Національного Конгресу Станів (НКС), яка обирається таємним голосуванням на пленумі Національного Конгресу Станів.

У свою чергу, депутатів до НКС обирають на визначений законом термін прямим таємним голосуванням на зборах місцевих станових організацій пропорційно до числа їх членів [12, с. 128]. Отже, роль станів у формуванні головного представницького органу влади залишилася незмінною.

За структурою парламент поділявся на комісії та комітети. Вони мали право законодавчої ініціативи, якого були позбавлені окремі депутати. Але проект передбачав це право для місцевих органів влади, якщо законопроект підтримає не менше половини жителів громади. Внесення цієї норми було логічним продовженням оунівських засад широкої участі населення в управлінні державою, залучення усіх верств до обговорення важливих суспільних питань. Це також є ще одним виявом тенденцій до демократизації позицій ОУН(м). Проте тут же йшлося, що обраного керівника органу місцевого самоврядування затверджує крайовий керівник. Отже, державна виконавча влада залишала за собою важелі впливу на місцеву політику [12, с. 129 - 131].

Слід зазначити, що законодавчий процес у парламенті, запропонований авторами проекту, так само, як і структура законодавчого органу, є, на нашу думку, надто складними. Аналіз статей дозволяє зробити висновок, що законодавча процедура повинна була пройти мінімум чотири етапи, а максимум – десять. Це могло затягнути ухвалення закону на тривалий час.

Уже згадуваний сенат мав обиратися зі старійшин Національного Конгресу Станів. Звання і посада кожного сенатора передбачалися довічними. Позбавлення сенаторського звання могло наступити лише після постанови Найвищого Суду [12, с. 130]. Залишається незрозумілим, хто та за якими критеріями може бути віднесений до „старійшин”.

У проекті зазначалося: Сенат - „найповажніша” установа в державі – виконує функції державної ради при Голові Держави. Сенат може виступати з особливою думкою перед Генеральною Радою НКС та перед Радою Міністрів. Він же призначає Генерального Прокурора і Генерального Контролера на визначений законом термін. Таким чином,

виконуючи функції верхньої палати парламенту, Сенат, у свою чергу, наділений ширшим правовим статусом, має також право дорадчого голосу для виконавчої влади та Голови Держави. Він ніби стоїть над усіма гілками влади.

За проектом конституції виконавча влада належить Голові Держави. Йому підпорядковується Рада Міністрів (уряд). До його повноважень належить також керівництво збройними силами та призначення Голови Ради Міністрів. Утворений останнім уряд повинен бути затверджений Сенатом. Отже, в проекті чітко розписано повноваження Голови Держави як керівника виконавчої влади лише щодо призначення голови уряду. Решта міністрів - компетенція Сенату, на який Голова Держави не має впливу. Нічого не сказано щодо звільнення міністрів. Лише можемо здогадуватися, що це право належить Голові.

Рада Міністрів є центральним органом влади, який формує виконавчу вертикаль. Окремим міністрам підпорядковуються регіональні („крайові“), а через них - місцеві органи виконавчої влади. Керівника крайових органів влади призначає Рада Міністрів, а затверджує Голова Держави [12, с. 131].

Отже, проект конституції передбачав нову, більш демократичну процедуру формування органів державної влади. Відразу зазначимо, що запропонований режим, на відміну від „Конституції” М. Сціборського, з упевненістю можемо назвати республіканським. Про це свідчить поділ влади на три гілки та їх взаємообмеження, способи формування представницьких органів усіма громадянами, широкі права місцевого самоврядування тощо. Якщо точніше – це був проект парламентсько-президентської республіки. Основні повноваження щодо формування виконавчої влади належали все ж парламентові. За Головою Держави залишалось право призначати керівника уряду та право вето стосовно законів.

Автори передбачали діяльність ще одного органу, який за своїм складом і повноваженнями нагадує сучасну Раду з питань національної безпеки та оборони [12, с. 131].

Проект конституції проголошував непорушність та верховенство законів, а також низку прав і обов'язків громадян, які в принципі збігаються з сучасними нормами демократичних конституцій. В одній із статей зазначалося, що кожен громадянин має повне право висловлювати усно і в пресі свої думки про дії уряду та обговорювати різні явища суспільного життя, якщо це не спрямовано на шкоду Українській Державі і не йде в розріз з суспільною мораллю [12, с. 120 - 122].

Отже, хоча, порівняно з попередніми конституційними проектами, бачимо зміни у напрямку до демократизації, але вони все ще носять половинчастий характер, залишаючи за державою механізми контролю за життям суспільства.

У повоєнні роки автором цілісного проекту майбутньої державної системи був О. Бойдуник. Якщо „Націократія” М. Сціборського була породженням інтегрального українського націоналізму, то „Національний Солідаризм” О. Бойдуника (1946 р.) був компромісною системою, яка поєднувала в собі як авторитарні, так і ліберально-демократичні елементи. Автор добре обґрунтував питання фахово-станових організацій, тепер вже автономних від держави, існування двох партій, систему народовладдя. До двопалатного парламенту обирали представників як станових організацій, так і політичних партій. Причому право віддати голос за пропонованих станами і партіями кандидатів мали усі громадяни. Парламент (Національне Зібрання) обирав Голову Держави. Останній мав право формувати уряд, відповідальний перед ним або перед законодавчою владою [4, с. 3]. О. Бойдуник, проте, залишає питання відповідальності уряду відкритим. Деяко пізніше, 1947 року, він вже пише: сформований головою держави уряд повинен отримати схвалення парламенту, останній також має право його відкликати шляхом оголошення недовіри [3, с. 20]. Як бачимо, після війни простежуються тенденції до поступового перенесення оунівською політичною думкою центру влади від одноособової інституції - голови держави до колективного органу (парламенту).

Наступним етапом у розвитку політико-програмових засад ОУН був III Великий Збір Українських Націоналістів 1947 року, на якому було прийнято нову програму. В ній знайшли відображення ідеологічно-світоглядові зміни в ОУН(м). І хоча вони не були такими кардинальними, як у бандерівців, але це вже і не був націоналізм 1930-х років. У програмі залишився постулат про три етапи боротьби і, відповідно, притаманний кожному з них державний лад. Але далі було чітко сказано: устрій держави будуватиметься на засадах „народовладності”, а джерелом права і влади буде народ [11, с. 4].

Залишалися норми, за якими суспільство буде поділятися на стани і на їх основі утворюватимуться представницькі органи влади. Але також зазначалося: „Політичне життя розвиватиметься лінією перемоги тієї чи іншої національно-політичної ідеї, яка свobodно приверне до себе переважну більшість громадян держави”. Отже, можна припустити, що йдеться про багатопартійність і участь в парламенті представників партій.

На чолі держави мав стояти обраний законодавчою владою Голова Держави. Нагадаємо, що у попередній програмі (1939 р.) йшлося про обрання його усім населенням [11, с. 4]. Отже, нова програма пропонує щонайменше парламентсько-президентську форму влади. А це суттєва відмінність від довоєнних позицій ОУН, коли надвеликі повноваження надавалися „вождю нації”. За Головою Держави програма залишила право формувати виконавчу владу, відповідальну перед ним і парламентом. Тут вже чітко зазначено про обопільний контроль за діями

уряду.

У документі вказано, що основою адміністративного устрою Української Держави будуть „здорові форми самоуправи”, чого не було у попередніх програмах. Подано також перелік прав і свобод громадян. Це, зокрема, свобода сумління, думки, слова, друку і політичної опозиції в межах правового поля держави. Проголошено рівність всіх громадян перед законом.

Немає норм, за якими держава повинна контролювати видавничу діяльність, пресу, кіно тощо. Але за нею залишалося право повного контролю за органами освіти і виховання [11, с. 4 - 6].

Подальша демократизація програмових документів ОУН знайшла відображення в „Тезах” Ідеологічної конференції (червень - липень 1948 р.). В них, зокрема, зазначалося: „Народовладний устрій, спертий на ідеї свободи людини й солідарності станів, є тією новою суспільною системою, в якій знайдуть своє продовження органічні процеси національного зростання через ліквідацію соціальних антагонізмів” [5, с. 6]. „Ми визнаємо демократію, тобто систему, в якій джерелом влади є народ, що суверенно рішає про свою владу і долю” [1, с. 9].

Отже, не відкидаючи націоналістичного світогляду, пропонуючи свої оригінальні ідеї формування органів державної влади та самоврядування, ОУН намагалася стати на позиції демократичності у взаєминах людини і держави. Особливий наголос робився на принципі участі всіх громадян у формуванні органів влади. Хоча за державою і далі визнавалися значні повноваження та права, а також значні можливості впливу на поведінку людини в „інтересах суспільства”.

Від 1947 року теоретичні аспекти формування державної влади знову зазнавали певних змін. Показовою тут є стаття історика, публіциста, члена ОУН(м) А. Жуковського „До проблеми націоналістичної державної системи”. Автор аналізує та піддає критиці „націократичний” та „солідаристичний” устрої, а також пропонує своє бачення формування владного механізму. За ним голова держави – Президент буде обраний громадянами на загальних виборах. Одночасно він обійматиме посаду голови уряду – Ради міністрів, яку буде особисто формувати. Крім того, дорадчим органом при Президентові стане рада з Голови парламенту, Голови палати юстиції, Державного банку, найвищої наукової інституції та голів обох українських церков. Очевидно, що їх призначення теж буде прерогативою Президента. Таким чином, публіцист відмовився від формули призначення парламентом глави держави та віддав останньому право формувати уряд. А це є ознаками президентської форми правління.

Парламент, за проектом А. Жуковського, складається з двох палат: Національної Асамблеї, у якій представлені депутати з усіх регіонів, та Корпоративної Палати – представників станових організацій [4, с. 5].

Зазначимо, що ідею регіонального представництва громадян,

наділений пасивним виборчим правом у верхній палаті парламенту, в політико-правовій думці ОУН зустрічаємо вперше. Причина, очевидно, в запозиченні оунівцями західних зразків. Показовою є і незмінність позицій стосовно ролі станових організацій. Це один з аспектів, який надає ідеям членів ОУН особливих рис, притаманних лише націоналістичному українському середовищу.

Місцеве самоврядування охоплювало, за задумом А. Жуковського, лише межі району. Починаючи з області, все управління перебувало в руках державних органів [4, с. 6].

Програма ОУН(м) 1955 року підтримувала ідеї А. Жуковського. Принципово новим у ній стало те, що голова держави буде обиратися на загальних, прямих, рівних виборах усіх громадян. Він формуватиме виконавчу владу, яка буде відповідальною перед ним і парламентом [10, с. 9]. Отже, пропозиція президентсько-парламентської республіки була тепер закріплена в офіційних документах ОУН.

Детальніше позицію ОУН(м) другої половини 1950-х років щодо функціонування держави і суспільства розкриває публіцистика. В руслі нової програми, наголошуючи на важливих її моментах, писав член ОУН(м) П. Стерчо. Він зосередив увагу на проблемі поєднання безпеки держави і свободи людини.

Основними засобами контролю суспільства над владою у демократичній державі П. Стерчо вважав: 1) періодичні вибори представників станів до законодавчої влади та, відповідно, вплив на обрання членів виконавчої влади; 2) свободу слова, яка дає можливість публічно критикувати політику влади. Автор був переконаний, що це має велике значення для вияву ставлення та бажань населення і тим самим впливає на формування політики уряду; 3) розподіл законодавчої, виконавчої та судової влади. Цей момент, на думку П. Стерчо, не дасть можливості зосереджувати владу в одних руках і створить механізм противага гілок влади [14, с. 23].

Таким чином, пропонувався демократичний спосіб взаємодії суспільства і влади. Відтак можемо зробити висновок про дві тенденції розвитку політичної думки ОУН(м) після війни: 1) вона залишилася вірною засадам націоналізму – відкидала принцип абсолютної рівності та свободи громадян у суспільному житті, ставила на перше місце інтереси нації, а не окремої людини; але 2) перейшла до демократичних зразків формування органів влади, їх взаємодії та контролю з боку суспільства, визнавала непорушність прав і свобод громадян.

Подальші думки П. Стерчо це підтверджують. В основу державного ладу він поклав ряд принципів. Всі громадини держави рівні перед законами. Права людини й громадянина мають бути під охороною конституції („свобода релігії, сумління, думки, слова, друку, зборів і політичної опозиції, якщо вони не стоять на антисамостійницьких

**Концепції формування органів державної влади
у політичній думці ОУН(м) 1940 - 1950-х років**

Андрій Рибак

позиціях Української Держави”).

Автор відстоював двопалатну систему законодавчої влади, а саме: а) палата репрезентантів, обраних на основі загального, рівного, таємного виборчого права та пропорційних виборів із виборчих списків політичних партій та організацій; б) друга палата – з делегатів релігійного, культурного, наукового та професійного життя (представників станів).

Необхідність двопалатного парламенту П. Стерчо пояснював так. В сучасній організації суспільства людина виступає у двох площинах: як громадянин своєї держави і як член групи однодумців з певними життєвими інтересами.

Голову держави обирають громадяни безпосереднім, загальним, рівним і таємним голосуванням. Він формує та керує „кабінетом” виконавчої влади, який відповідальний перед ним. Законодавча влада впливає на політику уряду лише шляхом повного контролю за бюджетним процесом та розпорядженням фінансовими ресурсами.

П. Стерчо був переконаний, що судова влада має бути незалежною. Судді відповідних інстанцій повинні бути призначені довічно головами держави, області та повіту за згодою другої палати законодавчої влади держави, областей, повітів (представницьких органів місцевого самоврядування).

Обласні й повітові органи самоврядування повинні формуватися за принципом, що усі справи мають вирішуватися на найнижчому можливому щаблі, тобто якнайближче до громадян та їх безпосередніх інтересів [14, с. 24].

Можна стверджувати, що ОУН мала розроблену програму формування та діяльності апарату державної влади та усіх його складових. Концепція державного механізму зазнавала змін та еволюції в часі. Якщо у повоєнні роки, зберігаючи відданість основним постулатам націоналізму, оунівці перейшли на позиції потреби республіканського демократичного політичного режиму в майбутній державі, то думки щодо конкретної форми правління – президентської, парламентської, змішаної – розходилися. Проте члени повоєнної ОУН, на відміну від традицій 1930-х років – одноосібного „вождя” нації, більше схилилися до парламентських чи змішаних зразків. Зауважимо, що питання територіального устрою фактично не порушувалося. Очевидно, унітарна форма майбутньої держави була аксіомою, яка не потребувала жодних аргументацій і дискусій.

Література:

1. **Бойдуник О.** 22 січня на тлі внутрішньої політики // За самостійність. – 1947. – № 3. – С. 1 - 9.

2. **Боярський П.** Українська внутрішня політика ОУН. – Женева, 1947. – 80 с.
3. **Боярський П.** Прикра справа // За самостійність. – 1947. - № 3. – С. 19 - 23.
4. **Жуковський А.** До проблеми націоналістичної державної системи / / Розбудова держави. – 1952. – Ч. 1 (5). – С. 1 - 6.
5. Інтерв'ю з Осипом Бойдуником (Членом Проводу ОУН та заступником голови Української Національної Ради) // Самостійна Україна. – 1952. – Ч. 7 - 8. – С. 4 - 10.
6. Концепція діяльності міністерств „Міністерства та їх компетенція” // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. Т. 7: Документи Комісії Державного Планування ОУН (КДП ОУН.) / Упоряд.: О. Кучерук, Ю. Черченко; Наук. ред. Н. Миронець. – К., 2002. – С. 26 - 28.
7. Концепція майбутнього адміністративного устрою „Замітки до питання про адміністративний устрій в національній Україні” // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. Т. 7. – С. 24 - 26.
8. **Полікарпенко Г.** ОУН під час Другої світової війни. – Б. м., 1951. – 147 с.
9. Політична програма Організації Українських Націоналістів. Ухвалено II Великим Збором Українських Націоналістів у серпні 1939 року // Політична Програма й Устрій ОУН, 1940. – 64 с.
10. Програма і устрій ОУН. Затверджені Четвертим Великим Збором Українських Націоналістів в місяці серпні 1955 року. – Париж, 1955. – 62 с.
11. Програма Організації Українських Націоналістів. Затверджена на III ВЗУН, 30.VIII. 1947. – Б. м., 1947. – 16 с.
12. Проект конституції „Основи української державності” // Сагайда І. Великі питання. – Регензбург, 1947. – 135 с.
13. Проект Конституції, підготовлений М. Сціборським. „Нарис проекту основних законів (Конституції) Української Держави” // Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. Т. 7. – С. 8 - 24.
14. **Стерчо П.** До ідеологічних основ Української Держави. – Самостійна Україна. – 1955. – Ч. 10 - 11 (89 - 90). – С. 19 - 24.
15. **Таран С.** Державотворення Миколи Сціборського // ОУН: минуле і майбуття. – К., 1993.